

Inleiding

Dit themanummer gaat over de rol van de krijgsmacht in de binnenlandse rechtshandhaving. Daarbij valt meteen de kanttekening te maken dat het traditionele onderscheid tussen interne en externe rechtshandhaving in het afgelopen decennium is vervaagd (Lutterbeck 2005; Kraska 2007; Vander Beken 2011). Het is niet enkel de politie die zich bezighoudt met de bestrijding van criminaliteit en handhaving van de openbare orde. Evenmin is het enkel de krijgsmacht die zich ontfenmt over de externe veiligheid en deelname aan internationale operaties in oorlogs- en crisisgebieden. Zo participeren tegenwoordig ook politiefunctionarissen in internationale missies.

Vandaag de dag zijn de interne en de externe veiligheid op allerlei manieren en in toenemende mate verweven. Denk bijvoorbeeld aan internationale spanningen die kunnen leiden tot lokale polarisatie tussen bevolkingsgroepen, een mechanisme dat door de Nationale Politie 'van wereld tot wijk' wordt genoemd.¹ Ook de terrorismedreiging in de afgelopen twintig jaar vloeit direct voort uit gewapende conflicten in het buitenland en brengt nieuwe dilemma's met zich mee, zoals de terugkeer van Syriëgangers. Een fenomeen als cybercrime is in zijn aard eveneens internationaal. Daarnaast heeft lokale criminaliteit, zoals witwassen, illegale hennepcultuur en liquidaties, vaak internationale aspecten, bijvoorbeeld door connecties met internationale drugs-handel. De toenemende vervlechting van interne en externe veiligheid is voor Instituut Clingendael aanleiding geweest om in de Strategische Monitor 2017 te pleiten voor de oprichting van een Nationale Veiligheidsraad. Daarin zouden zowel de politie als de krijgsmacht vertegenwoordigd moeten zijn.

Tegen deze achtergrond zien we dat militairen in de afgelopen decennia veelvuldig zijn ingezet bij internationale vredesoperaties, waarbij hun klassieke rol als 'krijger' minder nadruk kreeg. Daardoor is de krijgsmacht zelf van karakter veranderd en hebben militairen extra vaardigheden moeten ontwikkelen, die niet gericht zijn op gevechten leveren, maar op het uitvoeren van veiligheidstaken in een civiele omgeving, in samenwerking met burgers en civiele organisaties ('constabularisering'). Bovendien heeft de krijgsmacht door deze veranderende taken nu meer technische hulpmiddelen in huis die tevens nut-

1 Dit fenomeen wordt ook aangeduid als 'glocalisering'.

tig zijn bij de opsporing van commune misdrijven. Het is tegenwoordig niet ongewoon dat militairen taken uitvoeren die sterk doen denken aan het werk van opsporingsdiensten: het veiligstellen van bewijs voor een (internationale) strafzaak, het onderscheppen van partijen drugs of bijvoorbeeld een recheteteam van de politie in Nederland bijstaan met een speciaal zoekteam met geavanceerde apparatuur. De defensiehulp aan politie en justitie wordt niet slechts geleverd door de opsporingsambtenaren van de Koninklijke Marechaussee, maar juist ook door militairen van ‘groene’ legeronderdelen. Dit gebeurt in het kader van zogeheten ‘nationale operaties’. Deze militaire bijstand is niet onomstreden en legt soms verschillen van inzicht bloot tussen politie en krijgsmacht (zie Bervoets 2017). Wrijvingen tussen de krijgsmacht en de politieorganisatie zijn overigens van alle tijden, zo lijkt het, en worden in dit themanummer nader belicht.

Verder zullen we zien dat het onderscheid tussen interne en externe rechtshandhaving eigenlijk nooit erg scherp te maken was en dat de grenzen tussen de politie en de krijgsmacht in de praktijk altijd fluïde zijn geweest, dit in weerwil van officiële uitgangspunten. Voor de hand ligt in dat verband de Koninklijke Marechaussee te noemen, een politieorganisatie met een militaire status. Tot zeker de Tweede Wereldoorlog verzorgde de Marechaussee de basispolitietaken in grote delen van Nederland. Deze hybride organisatie opereert in het grensgebied van krijgsmacht en politiebestedel. Dat geldt eveneens voor de speciale eenheden die in Nederland verantwoordelijk zijn voor terreurbestrijding en het aanhouden van gevaarlijke verdachten. Ook daaraan wordt aandacht besteed in dit nummer.

Het verschil tussen interne en externe rechtshandhaving komt terug in het onderscheid tussen enerzijds de politiewetenschappen en anderzijds de krijgswetenschappen. Aardig is daarom dat het gelukt is om auteurs uit beide disciplines bij het themanummer te betrekken. Voor het fenomeen militaire bijstand in de zin van misdadbesteding door militairen is echter momenteel – zo blijkt uit de aard van de publicaties – meer aandacht vanuit de krijgswetenschap dan de politiewetenschappen.

Het openingsartikel van *Eric Bervoets* en *Sander Eijgenraam* gaat nader in op militaire bijstand aan de politie door andere militairen dan de Koninklijke Marechaussee (KMar) – ‘defensiehulp’ – in het licht van een pluraliserende politiefunctie. Daarmee doelen de auteurs op de trend die ertoe heeft geleid dat geleidelijk aan meer partijen (delen

van) de politiefunctie in de samenleving zijn gaan uitvoeren. Denk naast de politie en KMar aan buitengewoon opsporingsambtenaren bij gemeenten, private beveiligers, in sommige opzichten burgers die een oogje in het zeil houden, en niet op de laatste plaats aan militairen.

Jos Smeets schrijft over de slingerbewegingen die sinds het ontstaan van het Koninkrijk der Nederlanden kunnen worden waargenomen in de taakverdeling tussen politie en krijgsmacht. Hij gaat dieper in op de eerdere constatering in deze inleiding dat de grens tussen politie en krijgsmacht – in weerwil van formele afspraken – nooit strikt is geweest. Zijn artikel maakt duidelijk dat de hedendaagse vervaging van het onderscheid tussen interne en externe veiligheid beter kan worden geduid als een historisch perspectief wordt gehanteerd.

Peter Neuteboom en *Hans Hovens* analyseren de hedendaagse ontwikkelingen rond militarisering van de politie en zogeheten constabularisering van de krijgsmacht. De auteurs stellen de vraag of er sprake is van een zogeheten hybridisering van deze twee zwaarmachten, en in welke mate de twee instituties in bepaalde opzichten op elkaar zijn gaan lijken.

Vervolgens bekijkt *Joop Voetelink* de juridische consequenties van de militair ('de krijger') als opsporingsambtenaar. Tijdens crisisbeheersingsoperaties raakt de rol van als krijger soms vervlochten met die van opsporingsambtenaar, zonder dat ze daarbij justitiële ondersteuning kunnen krijgen. Voor Defensie is het dan zaak die vervlechting tijdig te onderkennen en de militairen voorafgaand aan de missie daarop voor te bereiden, bijvoorbeeld door uitleg van het toepasselijke strafrechtstelsel en de minimumeisen die worden gesteld aan het omgaan met bewijs.

Het artikel van *Jaap Timmer* belicht een concreet voorbeeld van samenwerking tussen politie en krijgsmacht, namelijk het gezamenlijke optreden in speciale eenheden voor de politietoek. Het gaat dan om operaties in de hoogste delen van het geweldsspectrum, bijvoorbeeld bij het aanhouden van gevaarlijke verdachten of bij terreur.

Deze eenheden opereren op de grens van politie en krijgsmacht.

We besluiten met een bijdrage van *Etienne van Veenendaal* en *Jörg Noll* over het hybride karakter van de Koninklijke Marechaussee en de dilemma's die optreden in de feitelijke taakuitvoering, vooral als gevolg van de complexe gezagsstructuur waarbinnen de KMar moet opereren. Zij voeren daarbij recente casuïstiek op rond het optreden

van de Marechaussee tijdens momenten van dreiging op de luchthaven Schiphol.

Eric Bervoets

Marit Scheepmaker*

Literatuur

Bervoets 2017

E. Bervoets, *Defensiehulp. Legergroene bijstand aan de politie bij handhaving van de rechtsorde*, Apeldoorn: Politie en Wetenschap 2017.

Kraska 2007

P.B. Kraska, 'Militarization and policing: Its relevance to 21st century police', *Policing* (1) 2007, afl. 4, p. 501-513.

Lutterbeck 2005

D. Lutterbeck, 'Blurring the dividing line: The convergence of internal and external security in Western Europe', *European Security* (14) 2005, afl. 2, p. 231-253.

Vander Beken 2011

T. Vander Beken, 'Grensvervanging tussen interne en externe veiligheid: achtergronden en gevolgen', *Tijdschrift voor Veiligheid* (10) 2011, afl. 4, p. 59-69.

* Dr. E.J.A. Bervoets is bestuurskundige en criminoloog en zelfstandig gevestigd onderzoeker. Mr. drs. M.P.C. Scheepmaker is hoofdredacteur van *Justitiële verkenningen*.